

Превођење као стваралачки импулс

(Скица за портрет преводиоца Данила Киша и за преводилачку концепцију у Руској руковети)

Бранимир Човић

Все невозможное было возможно,
Но возможное было мечтой.

Ал. Блок

Када неко уђе у књижевност са минијатуром какви су Сватови /1955/, која би и данас испунила и најстроже критеријуме састављача за мишљене антологије модерне српске поезије, а свега му је 20 година, онда пажљиви стручни читалац има пуно разлога за претпоставку да пред собом има читаоца изузетно богате читалачке прошлости. Јер песма Сватови је прецизно грађена као целина по унапред смишљеном плану, са типичном за књижевни авангарду хотимичном иконструисаном шуном у чијој конструкцији су: и изразита симетричност са прстенастом композицијом, у којој стих /Из мог дома/ излазе сватови/ обрамљује читаву поетску сензацију, а понављањем на крају несмањеног почетка значи могућност да понављање поетских сензација још једном, и још једном; а систем књижевног времена је такав да у исто време и власностања и потире временску дистанцу јер облик презента, са својим основним значењем напоредности радње, својим понављањем у рубним стиховима /из мог дома излазе /сватови/ / истиче итеративност опесивне слике која је лирском јунаку стапило пред очима — ad oculos — без дистанце, док је само језгро сензације пренесено обликом перфекта који начи да радња нечemu претходи, успостављајући временску дистанцу /Црни су ми однијели/ мајку /а бијели/ сестру/ између догађаја и њеног приказивања; ту је и антитета /црни и бијели сватови/ са крајње сведеним елиптичним исказом /Црни су ми однијели мајку/ а бијели сестру/, иако је јасно да су сестре сватови одвеле, а не однијели, чиме се изједначавају та два губитка; и, најзад, метафорични заплет са сложеним оксимороном којим се преноси трагични грч лирског јунака:

Мом срцу једнако звучи
пуцају ли звона
или звоне пушке

са једном посве оригиналном инверзијоном преломницом: «пуцају ли звона или звоне пушке», чиме се оксиморонски заплет из претходног стиха са парадоксалним, неспојивим спојем /срцу звучи/ доводи до апсурда — да «пуцају звона», а «звоне пушке». Ова песма подсећа на композициону схему Сеоба Милоша Црњанског у којима се на крају понављају они догађаји који су већ на почетку описаны, са два симетрична поглавља истог наслова: »Бескрајни, плави круг. У њему, звезда.« Поступак иначе типичан за поезију писац Сеоба је објаготио инверзијом, обраћањем догађаја на крају романа у односу на редослед догађаја на почетку /редослед догађаја код изласка из сне/ главног јунака Вука Исааковића на почетку романа и инверзијом код његовог уласка у сне на крају/. Код Д. Киша је све то максимално сажето и формално исказано инверзијом рече »ли« у раставни везник »ил« чиме се постигне ефекат структурне преломнице у метафоричном заплету уред језгра лирске сензације.

На основу резултата ове анализе да се наслутити, иако су информације о том периоду Кишова живота крајње штутре, каква је била тада његова лектира и ко је у њу могао улазити из светске књижевности. Игром случаја писац ових редова је као матурант јуна 1956. године у стану његовог брата од тетке имао прилике да две недеље готово свакодневно присуствује Даниловим поетским исповестима о томе шта чита, преводи и сам пише. Сватови су му тада измакли пажњи јер са њима феничко-ритмичком сликом нису укапали у оквире филолошког образовања тадашњег гимназијалаца; али је био омањијан песмом Велимира Хлебњикова Омањијаваље смехом /Закљатие смехом/, и у оригиналну и у преводу Даниловом. На жалост, ни овај ни неки други рани преводи нису сачувани у рукописној пишчевој заставштини већ само у сећању појединача.

Први услов за превођење књижевног, а посебно песничког текста, је разумевање језика на којем је то дело написано. Када испуњаваја та основни предуслов преводилац мора бити и читалац посебног соја: »пажљиво читање« је основни поступак, а аналитички дух понирања у све словеје сложене поетске структуре — основна врлина. А као резултат такве спрете настаје превод, као имплицитно тумачење оригиналa. О том аналитичком духу Данила Киша сведоче многе странице двеју књига: Горки талог искуства /1990/ и Живот, литература /1990/. Приређавао књиге Данило Киш: Песме и препеви /1992/ са четири тематске целине: Песме /са 19 Кишовим песмама — стр. 9—52/, Мађарска расподједа /55—158/ Руска руковет /161—275/, French Cancan /279—358/. Предраг Чудић у поговору под насловом »Песме и песнички препеви Данила Киша« /359—363/ извјештају је у неколико поезија основне поенте из преводилачким исповести, расутих у ове две књиге, а ми смо изабрали оне релевантне за скрипту преводилачке концепције Данила Киша у Руској руковети:

1. Преводећи поезију са три споменута језика, Данило Киш се придржавао оних преводилачких начела којима се одликују југословенска и мађарска преводилачка школа, за разлику од неких других, што подразумева да »преводилац поштује риму и ритам оригинала« /Горки талог искуства 1990: 213/. У Руској руковети је готово у потпуности спреведено оно начело; на ретка одступања која није могао избегти Д. Киш је сам указао /нпр. код превођења песме Н. Гумиљово Једној девојци /Девушкам/ на

једном месту је укрштене риме заменио парним — Живот, литература, Свјетlost, 1990: 200/.

2. Овај избор из превода руске поезије је сачињен на основу делимично припремљеног избора самог преводиоца и »један је од могућих избора песничких превода« јер сачуваних превода је толико »за једну сасвим особену панораму руске поезије.« /Чудић 1992: 362/.

3. Данило Киш је превођење сматрао стваралачким импулсом за сваки свој наредни прозни подухват, јер се у сваком од њих може наћи нешто од поезије коју је преводио, наравно, у трансформисаном облику. /Горки талог искуства 1990: 257/. Тиме је он на посредан начин указао на могућу област компаративно-стилистичких истраживања, која изискују дужи и студиознији рад: трагови метафоричних заплета из поезије коју је преводио у плетиву његове прозе.

4. Говорећи о врхунској поезији, а поводом песме Јосифа Бродског Живот у дифузној светlostи која је »само на први поглед блиска руској традицији заум«, — Данило Киш ће имплицитно изнети основне премисе своје преводилачке концепције:

»Ако дубље уронимо у њу /у песму Бродског — Б.Ч./ открићемо слове сника и расположења у испреплетености звука и смисла. Смисла, и онда кад нам он није сасвим јасан, кад га тек наслућујемо. Ова је песма, као сваки песничко дело, »отворено дело«, par excellence, мада она без сумње носи у себи, негде у својој мутној дубини, у тајни свог настанка, онај јединствен смисао који је спасава од произвољности неадекватног тумачења.« /Живот, литература /1990: 203/.

У завршној реченици, у једној јединој, Данило Киш је сакео у гиоски искас своје големо преводилачко искуство, у којем су сви релевантни елементи модерног приступа превођењу поезије: о отворености ауторових интенција које су готово никад не подударају са интенцијама преводиоца — интерпрета /у томе да је смисао синтагме »отворено дело«/, али да се та два интенционална усмерења, два песничка гласа — преводиочек и аутор — у ваљаном преводу морају помирити, а никако потрети један од њих, јер је то једини начин да се у преводу сачува »онај јединствени смисао који је спасава од произвољности неадекватног тумачења; оној »мутној« смисаоној дубини у песми у коју преводилац — тумач и такмац понире донде док год има даха и понеси из ње онолико колико буде имао духовне снаге, којој не придржити смелост своје интерпретације да би био достојан супарник аутора оригиналa. Овај би се значајан Кишов парадокс без којег је превођење поезије незамисливо могао назвати »Кишовим ефектом«.

5. Иако изречена узгред и поводом конкретног преводилачког проблема преношења асонанција са руског на наш језик, заслужује да се посебно осврнемо на следећу опаску која сведочи о Кишовој обавештености о најновијим теоријским достигнућима о питањима два језика у контакту /тзв. »конфронтациона проучавања«/, тачније, о разлици у природи акцента у руском и нашем језику:

»Преводилац се при том /при превођењу Гумиљовљевих песама — Б.Ч./ још осећа прикраћеним у односу на прозодијске могућности руског оригиналa, где је за превођење асонанција довољно ударение на неком од самогласника.« /Живот, литература 1990: 200/.

6. И још нешто што се у новијој теорији превођења назива »компензацијом«, али се при том мисли на компензацију у оквиру истог сегмента дела или, што је изузетно ретко, у оквиру истог дела: преводилац Киш је био свестан да ће се неко од критичара превода књижевних текстова латити поређења његових превода поезије са оригиналom, па је стога од таквог истраживача тражио унапред разумевање за нека неуспела места, у нади да ће се за њих испукти у преводима других песама истога песника:

»Незадовољан преводом прве песме /Н. Гумиљово Једној девојци — Б.Ч./ где сам на једном месту укрштене риме заменио парним итд./ подухватом сам се превођења песме »Лес« /»Шума«/; то је била исправка или нека врста поправног испита из верификације. Неколико решења /која је у другом стиху/ искупили су ме, чини ми се за раније маљавости подважају Б.Ч./. . . Тешим се да сам на неким другим местима нашао боља решења, која ме могу откупити и у очима неког ко би се дао у поређење са оригиналом.« /Живот, литература, 1990: 200/.

* * *

За глобалну оцену превода из Руске руковети која би се заснивала на срећењу са срећењем аналитичким процедурама појединачних превода потребно је више од два информативна читана и прбраних прелиминарних анализа. Потребно је да све то одлеки одређено време. Јер први утицији и анализе су, истинा, пресудни, али им недостају коректни времена, поновљења »пажљива читања« и анализе: иманентна анализа оригиналa и превода понасоб, па компаративно-стилистичка са применом стилистичког експеримента, тј. смишљања имагинарних варијанти за оне стилотворне елементе које је понудио преводилац, а на којима почива читава вербално-естетска структура дате песме. Тако тада би се могао изрећи коначан суд о Кишовој преводилачкој концепцији у превођењу песама из Руске руковети. Стога је у овом тренутку дата скрипта за портрет преводиоца Д. Киша, а следи оцена превода појединачних песама из које ће се најранији и скрипта за будућу преводилачку поетику Руске руковети. Као што се пи-

ПЕСНИЧКО И ПРЕВОДИЛАЧКО ДЕЛО ДАНИЛА КИША

сац и песник Данило Киш не може мерити обичним и уобичајеним аршинима, исто тако и његови преводи траже особит приступ: да се узму у разматрање неки елементи на којима се могу процењивати преводилачки драмаши: евентуални промашаји и надмашији. У овом тренутку би се као сумарна нумеричка оцена могла изрећи на следећи начин: највише је драмашија, ретки су промашаји, а нису ретки надмашији (тј. они преводи у којима је песник Киш ударио на песника којег преводи на чији изазов метафоре одговара блиском метафором, али у новом метафоричном затплату).

Од драмашија — на прво место долазе готово све песме Марине Цветајеве /ипак истичемо из два циклуса: Песме о Пушкину /253—259/ и Песме о Блоку /Стихи к Блоку/, и то 6., 8., 13. песма; Раз-стојање: врсте, миље... /244/; песме Ане Ахматове: И чини се — глас човека... /192/, Здесна ледина, све до горе... /193/, Осипа Менделштама: Која је ово улица /198/, С. Јесенјина: Ето, где, та срећа глупа /268/, Јесен /266/, Н. Гумилјова: Шума /189—190/, песме Брујоса, Балог, Бальмонта итд. Од промашаја — су две песме С. Јесенјина /Богомољци (Калики) и Свирај, свирај, хармонико... (Заиграй, съграй, талъяночка) /263—264/; песме М. Цветајеве /права песма из циклуса Поема краја (Поэма конца) /240/, прва и пета песма их циклуса Песме о Блоку (Стихи к Блоку) /206, 209/, песма Аполона Григоријева /Не, ја нисам рођен да ударам човел /163/. Од драмашија до промашаја у оквиру исте песме — треба пре свега указати на песму Ане Ахматове /Трећа зачетевска (Третья зачатьевская) /191/, у којој је у првом дистиху успешно пренесена асонанца, да би већ у трећем био преведен део по део идиом «по левој/правој/руке» /слева, здесна/ као «На леву/десну/руку», а у седмом је, вероватно, штампарска грешка или грешка преводиоца у куцању /уместо «Гутљај бих невске воде свеже»/ («Мне бы невской воды глоток») стоји «Гутљај бих небеске воде свеже»/, затим М. Цветајеве /Мисили су да је човек (Думали — человек) /210/ и песме О. Менделштама /Лишивши ме мора (Лиши меня морей) /199/ због испуштеног стиха. И, најзад, надмашији, који су равни узлетима његовог великог претходника — преводиоца С. Винавера — песме М. Цветајеве /из Циклуса »Растанак« (Разлука) /219/, »Орфеј« /221/. Све по горју, по горном обзору /По нагоряном, по восхомиом/ /222—223/, Лјутог љутца го Јудеске љубве пра /224/, премда је изостало поређење са оригиналном који није пронађен, Двоје /237/, Песме о Блоку /дванаеста песма — 213—214/ и песма Вадима Шершевића /Имажинистички календар (Имажинистический календарь) /201—202/. Постоје и два победничка превода: Живот у дифузној светlosti /274—275/ Јосифа Бродског и Из »Поеме горе« (Поема горы /Послесловие/) /238—239/. Победнички — јер споредне, успутне омашке праштају и потишури по »појачања« метафоричних заплета и јер се по њима истински стваралачки узлет не цени, нити се због њих песнику преводиоцу суди.

* * *

Жртве у превођењу су неизбежне, посебно у преплитaju смисла и звука у поезији, али се она амортизују компензацијама, било у истој — како је уобичајено — било у некој другој песми истог песника — како је то код Д. Киша. Таквих компензација има више врста; репертоар Кишових је разноврстан: од »појачања«, када се на метафору оригинална узвраћа својом сопственом у виду синестезије или бар оксиморона, до проширења, или допевања зарад риме или новог ритма. Код Данила Киша смо уочили три врсте проширења: 1. логично јер произилази из смисла контекста, 2. могуће јер битно не мења смисао песме у целини, 3. нелогично, а диктирано искључиво потребама риме (оваквих је најмање). Као последица генетске близине руског и нашег језика има у Кишовим преводима и интерферентних места. А с обзиром да његово знање руског језика није било на нивоу Мађарског и Француског, нађе се ту и тамо понека омашка која ретко кад битно мења смисао песме у целини. Има у књизи и понека штампарска грешка која може бити и преводиочева или приређивачева.

Преглед појачања, проширења, интерференције, омашки и штампарских грешаки:

1. »Појачања« /када се на стилску фигуру једне врсте узвраћа другом, или двема фигурама/:

»А над равницом СИЛЬОМ
КРИК лабуди СИНУ.

»А над равниной —
Крик лебединый/
/СТИХИ К БЛОКУ — 213/

/На елипсу оригинална преводилац је узвратио синестезијом: »Крик сину« и алитерацијом »сиљом«, »сину«/;

»А над равницом
Злослутне МЕЂАВЕ ТУТА.«

»А над равниной —
Вещая вьюга.
/СТИХИ К БЛОКУ — 213/

»Тако су пливале: глава и лира,
У даљину што УЗМАКОМ ЦВЕТА.«

»Так плыли: голова и лира,
Вниз, в отступающую даль.
/ОРФЕЙ — 221/

»Дужине блажене,
Ширина заборава и зонд!
Пространством, ко потом снажном,
У тебе ронећ, ко ЈАУК ЗВОНА — «

»Блаженны длиниоты,
Широта забвений и зонд!
Пространством, как потом,
В тебя удаляясь, как сгон — «
/ЗАОЧНОСТЬ — 233/

»У свету где све ЗРИ
У БУБ И БРШЉАН,
Знам — само си ти
Равносутишан
Мени.

»В мире, где все —
И плетеньны и плющь,
Знаю — один
Ты — равносущ
Мне.
/ДВОЕ — 237/

»У мислима о другом, под другим
знаком,
И ненађеном, ко СРЕЋЕ РТ,
Знам — само си ти
Равносутишан
Мени.

»В мыслях об ином, инаком,
И ненайденном, кад клад,
Шаг за шагом, мак за маком —
Обезглавили весь сад.
/НАДГРОБИЯ — 261/

»Крај баште под витом једом
Где са цвећа МИРИС ПЉУШТИ«

»Где — то за садом несмело,
Там, где калина цветает/
/ВОТ, ОНО, ГЛУПОЕ СЧАСТЬЕ
— 268/

2. Изузетна поетска решења преводиоца;

»Славајте, цветови, полуумртви,
Свепи,
Не спознавши радост коју
РАСЦВЕТ дели«

»Спитте полуумртвые, увядшие
травы,
Так и не узнавшие РАСЦВЕТА
КРАСОТЫ/
/ПРИДОРОЖНЫЕ ТРАВЫ — 171/

»А над свим тим још чавке крик —
И смрто бледог месеца лик,
БЕЗРАЗЛОЖАН и тих.«

»А надо всем еще галочий крик —
И помертвевого месеца лик
СОВСЕМ НИ К ЧЕМУ ВОЗНИК./
/СПРАВА РАСКИНУЛИСЬ
ПУСТЫРИ — 193/

»У мислима о другом, под
другим знаком«

»В мыслях об ином, инаком/
/В МЫСЛЯХ ОБ ИНОМ... — 261/

/Реч »инако« је индивидуални неологизам М. Цветајеве, а у књижевном језику функционише као сложеница са сначајем: другачије.../

»ЕТО, ГЛЕ, та среда глупа
С белыми окнами на башти!
У язера — ЛАБУД ТАШТИ —
Залазак се рујни купа.«

»/ВОТ ОНО, глупое счастье
С белыми окнами в сад!
По пруду ЛЕБЕДЕМ КРАСНЫМ
Плавает тихий закат./
/ВОТ ОНО, ГЛУПОЕ СЧАСТЬЕ
— 268/

/Уместо тзв. »инструментала за поређење« оригинална преводилац је пронашао антропоморфизам »тешти лабуд«, задржавши поређење.

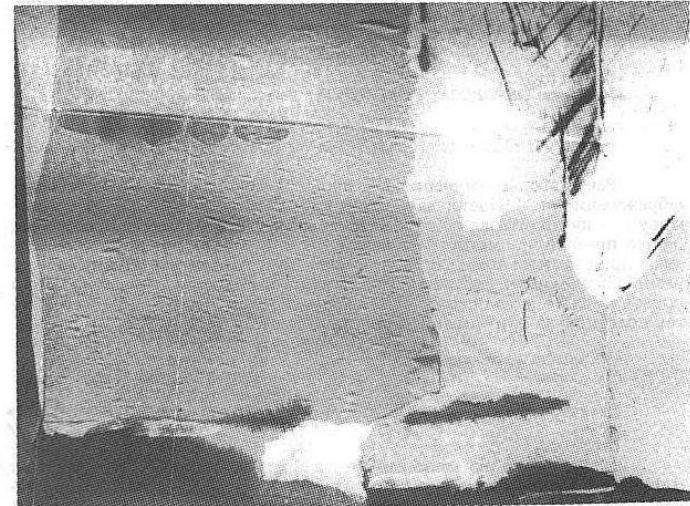
»...Ево МАЈУЈЕ заљубљеност, и у
зеницама и у излогу«

»...Вот ВЕСНЕЕТ влюбленность, и в
зрачках, как и в витринах/
/ИМНАЖИНИСТИЧЕСКИЙ
КАЛЕНДАРЬ — 201/

/На индивидуални неологизам Вадима Шершевића преводилац је узвратио својим неологизмом: »веснеет« — »мајује«/.

3. Проширења:

a) Логично јер произилази из смисла контекста; могуће је не мења битно смисао песме у целини:

Слободан Парожанин

»Здесна ледина, СВЕ ДО ГОРЕ«

»Справа РАСКИНУЛИСЬ пустыри/
/СПРАВА РАСКИНУЛИСЬ
ПУСТЫРИ — 193/

/Већ у првом дистиху ове поеме Ане Ахматове постоји проширење »све до горе« — али је логично јер глагол »раскинулись« значи »пружила се, прострала се, пукле« са могућим смислом »све до...«/

»Вратио си се у свој град, познат до
суга, ДО ЗВЕЗДА,
До жилица, до детинских најдужих
жъзда.

Я вернулся в мой город, знакомый
до слез,
До прожилок, до детских до
припухлых желеz.

Ти си се вратио — па гута ПУНА
ДАХА
Рибље уље лењинградских речних
сетиљака.

Ты вернулся сюда, так глотай же
скорей
Рыбий жир ленинградских речных
фонварей.

Препознај што брже тај дан,
десембарски, МУТНИ,
Где се мешају жуманце и катран
злослутни.

Узнавай же скорей декабрский
денек,
Где к зловешему дегтя подмешан
желток.

Петроград! још ја не желим
умрети,
Бројеве мојих телефона ти ЧУВАШ
У ПАМЕТИ.

Петербург! я еще не хочу умирать:
У тебя телефонов моих номера.
/.../

ПЕСНИЧКО И ПРЕВОДИЛАЧКО ДЕЛО ДАНИЛА КИША

/.../

**Живим под стубицем мрачным, у
глази ми БЕСНО
Бије звонце истригнуто заједно са
месом.**

**Током целе ноћи чекам СТАРЕ
ЗНАНЦЕ,
Тресући гвоздене на вратима
ланце.**

Једино је у првом стиху седмог дистиха извршена замена: уместо «чекам госте драте» стоји «чекам старе знанце» што је такође логично!.

**»Мисили су да је човек!
И У СМРТ ГА НАГНА ТЛАЧИТЕЉ.
Сад мртав је. Довек.
За мртвим анђелом плачите!**

**Я на лестнице черной живу, и в
высок
Ударяет мне вырванный с мясом
звонок.**

**И всю ночь напролет жду ГОСТУЙ
ДОРОГИХ
Шевеля кандалами цепочек
дверных.**

**»Над грешном —
Узлет озарен: ОСАМА.
Праведни је душу отео — осана!
Робијаш је нашао постельу —
КАМИН.
Пасторак мајци у дом. — Амин...**

**»Над окаянной —
Взлет осиянный.
Праведник душу урвал — осана!
Каторжник койку — обрел —
теплынь.
Пасынок к матери в дом. —
Амин.
(А НАД РАВНИНОЙ — 214/**

**»Кастильском току,
Узаямност, не ставља уставе!
Неприсуство: иза ока
Права јава ГУСТА ЈЕ.**

**»Кастильскому току,
Взаимность, заторов не ставь!
Заочность: за оком
Лежаща, вящая явь.**

/.../

Заусно, заочно, поразно»

**...Вербалне гордости
Последња карта ПОМУТИЛА ЈЕ
ВИД.
Просторности, просторности,
Ти си сад — глуви ћид!**

(Заустин, заглавно...)

**... Словесного чванства
Последняя карта сдана,
Пространство, пространство,
Ты нынче — глухая стена!/
/ЗАОЧНОСТЬ — 233/**

**»Без обележја. Бела празнина
НЕДОГЛЕДОМ —
Сав. /Душа у ранама очаја,
Рана — сана./ Делове да крендом
Назначи — ствар је кројача.**

**»Без примет. Белым иробелом —
Весь. /Душа, в ранах силошних,
Рана — силош./ Частичи мелом
Отмечать — дело портных. — Итд.,
итд.**

**Небосвод — цельным основан.
Океан — сконице брызг?
Без примет. Верно —
особый —
Вес. Лыбовь — связь, а не съск.)
/ПОСЛЕСЛОВИЕ. — 238/**

**»Мо—нете сен
У руци—семи. У ЗВУКУ
Мо—нете те.
Тако, у сену—руку.«
/Мо—неты тень
В руке теневой. БЕЗ ЗВУКА
Мои—ты те.
Итак, в теневую руку —/
/ЗАОЧНОСТЬ — 240/**

4. Примери интерференције:

**»Безмalo за ПРЕДЕЛИМА
Душа, за ПРЕДЕЛИМА туте
тамне —«**

**»Почти за ПРЕДЕЛОМ
Душа, за ПРЕДЕЛАМИ тоски —/**

**ПРЕДЕЛ — просторна и
временска граница./**

»ЗАОЧНОСТЬ (наслов)

**»НЕПРИСУСТВО: иза ока«
/ЗАОЧНОСТЬ — 233/**

**»/ЗА ОКОМ — далеко од ока/.
ИТАК, в теневую руку/**

»/ЗАОЧНОСТЬ — 240/

**»Ал РЕЖЕ, РЕЖЕ дах твој ледан,
Русијо лажнокласичица.«
/Но вздох твой ледовитый РЕЖЕ,
Ложноклассическая Русь./**

РЕЖЕ — синтетички облик компаратива од РЕДКИЙ — редак, изузет/.

5. Омашке у преношењу идиома:

**»Не, ја нисам рођен да УДАРАМ
ЧЕЛОМ«**

**»БИТЬ ЧЕЛОМ — клањати се
клечећи; прев. молити, заузимати
се за што/**

**»НА ЛЕВУ РУКУ — леден мир,
НА ДЕСНУ РУКУ — манастир.«**

**»Как ПО ЛЕВОЙ РУКЕ — пустырь,
А ПО ПРАВОЙ РУКЕ —
манастир./
/ТРЕТИЙ ЗАЧАТЬЕВСКИЙ — 191/**

**»НА ЛЕВОЙ РУКЕ — слева; ПО
ПРАВОУ РУКУ — здесьна.«**

**»Безмalo За ПРЕДЕЛИМА
Душа, За ПРЕДЕЛИМА туте
тамне —«**

**»Почти ЗА ПРЕДЕЛАМИ
Душа, За ПРЕДЕЛАМИ тоски —/**

**»ЗА ПРЕДЕЛАМИ ЧЕГО—Н. — ван
граница, с ону страну могућег/.**

6. Омашке у превођењу:

**»Песме о Блоку/ /наслов/ /Стихи о Блоку/.
/Исп. «Песни Пушкину»/ /наслов циклуса/ /СТИХИ К ПУШКИНУ/.
»Стреми клин, ѡдралови одлениу,
Стреме БЕЗОКО.
Ja ПОНОС сломити нећу!**

**»Стремит журавлинный,
Стремит безоглядно.
Я СПЕСИ не сбавлю!«**

**»БЕЗОГЛЯДНЫЙ — несвесно,
инстинктивно; СПЕСЬ — охолост,
надменост/**

»КАЛИКИ/

**»Лутали БОСЈАЦИ по селима
многим«**

**»Проходили КАЛИКИ деревнями/
КАЛИКИ — 263/**

**»Све по гору
По горном Обзору,
Са зорама,
Са звонарама«**

**»По нагорям
По восхолмиям,
Вместе с зорями,
С колокольнями/**

ПО НАГОРИЯМ — 222/

Реч »нагорье«, /брдса која су прошарана заравнима/ и »всехолмье« /»брежуљци/ и М. Цветајева је унела у песму не због диференције у значењу већ због алтерације па је сасвим разумљиво што им је преводилац нашао прибличне смислене еквиваленте, али је зато још појачао милоувче проширеном алтерацијом »Све по гору,/ По горно обзору./ Са зорама,/ Са звонарама...« Тешко је ени шта је милоувчије — оригинал или превод; и да ли је то превод, или је преводиоцу — песнику оригинал био тек подстицај за оригинално орловске узlete?/.

**»Не зовите ме орлицом,
Ни ластом — ИЗ МИЛОШТЕ,
Немојте ме крстити,
Не родих се јоште.«**

**»Не орлицей звать,
И НЕ ЛАСТОЧКОЙ,
Не крестите, —
Не родилася еще.«/**

ПО НАГОРИЯМ — 222/

Проширење »из милоште« је сасвим неочекиван еквивалент за суфикс у речи субјективне оцене — деминутиву — »очка« /власт—очка/ који као да је преводилац одвојио од именице »ласта—вица«; отуд и сасвим логично »Ни ластом — из милоште:

**»Раз—стојање: врсте, миље...
Нас су раз—ставили, раз—садили,
Да бисмо били тихи КО ДВА
СИРОЧЕТА,
На два разна краја света.«**

**»Рас—стояние: версты, миљи...
Нас рас—ставили, рас—садили,
Что бы тихо себя вели,
По двум разным концам земли./**

**РАС—СТОЯНИЕ: ВЕРСТЫ,
МИЛЛИ... — 210/**

Проширење »ко два сирочета« сугерише као логично контекст у целини: »нас су раз—ставили, раз—садили«, па смо, наравно, »ко два сирочета; »два« је су нас »раз—ставили« »на два разна краја света.« Идеју за овај »уметак« преводилац је могао наћи и у другом делу песме, а у стиху »Рассовали нас, как сирот« /»Нас су, као как сирочиће, раз—птили/«, што значи да је преводилац преводећи стих по стих све време имао на уму песму у целини, па су ти »уметеци«, проширење резултат »отворености дела«.

б) Нелогично проширење зарад риме:

**»Полазили су од њега зраци —
Жарке жице по снегу ПОСНОМ.
Три воштане свеће краци —
Сунцу! Светлосном!«**

**»Шли от него лучин —
Жаркие струны из снегу.
Три восковых свечи —
Солнцу—то! Светлосному!/**

ПОДАСЛОВИЈА — 210/

**»Подаране ризе крило се у крви
КРИВИ...
To он — последње нам: Живи!«**

**»Рваные ризы, крыло в крови...
Это последнее он: — Живи!/**

А НАД РАВНИНОЙ — 213/

ПЕСНИЧКО И ПРЕВОДИЛАЧКО ДЕЛО ДАНИЛА КИША

/калика—калики перехожие, — у руском епосу: путујући, обично слепи, музиканти./

»играјте, цуре. Иду МУЗИКАНТИ.« /Девки, в иляску! Идут СКОМОРОХИ/ /КАЛИКИ — 263/

/Скоморох — У старој Русији: музикант, комедијаш — луталица, шаљивчина и акробата./

»Пођи, сретни крај атара МЛАДОЖЕНЬУ—ЛЕПОТАНА.« /Выходи встречать к околице, КРАСОТКА, ЖЕНИХА,/ /ЗАИГРАЙ, СЫГРАЙ, ТАЛЬЯНОЧКА... — 264/

/Није у питању апозиција »младожења—лепотан« већ обраћање: »Изиђи у сусрет накрај села, лепојко, младожењи.«/

»Нека чује лепотица ГЛАСИЋ свога лепотана.« /Пусть послушает красавица ПРИБАСКИ женихи./ /ЗАИГРАЙ, СЫГРАЙ, ТАЛЬЯНОЧКА... — 264/

/прибаска — слаткоречивост, пошалица:

»Нека чује лепотица ЛЕПОРЕКОГ ЖЕНИХА / ИЛИ: ШАЉИВЧИНУ — МЛАДОЖЕНЬУ.«

»ВУКОДЛАК у шуми ко сова се јави.« / По лесу ЛЕШИЙ кричит на сову. / ПО ЛЕСУ ЛЕШИЙ КРИЧИТ НА СОВУ — 267/

/леший — У руској митологији: човеколико бајколико биће које живи у шуми, шумским духом, човеков непријатељ, отуд је чест у изрекама, где се користи као синоним за »ђавола« — Иди ты к лешему! Леший его знает! /Иди дођавала! Ђаво би га знао!/.

»Вукодлак у шуми ко сова се јави Мушкице се крију од птица у трави.« /По лесу леший кричит на сову Прячутся мышки от птичек в траву. /АУ/ /ПО ЛЕСУ ЛЕШИЙ КРИЧИТ НА СОВУ — 267/

/Рефрен »Ау!« који се јавља после сва четири дистиха руски је узвик за дозивање и одазивање у шуми; наш би еквивалент био: »Еј!«/

7. Штампарске грешке које битно мењају смисао песме:

»Како је ВЕЧЕ мутно, без крила! / Как этот ВЕТЕР грузен, не крылат, /184/

»Гутњај би НЕБЕСКЕ воде свеже. / Мне бы НЕВСКОЙ воды глоток./ /191/

»Песма слепца« /наслов/ /Из пьесы «Пролог» — 4 /Песенка Слепого/. /ПЕСМА СЛЕПЦА — 192/

У песми Осила Мандельштама »Лишивши ме мором, замаха и залешиша« /Лишиши меня морем, разбега и разлета/ испуштен је у преводу трећи стих »И дав упор насиљственной земли« /199/.

»Изворски, леден, плав тутај густ. С именом твојим — сан је дубок, ГУСТ.

/Ключевой, ледяной, личибий глоток. С именем твоим — сон глубок./ /206/

/Завршетак другог стиха, вероватно, треба да гласи: »...сан је дубок, чврст« или, мало слободније: »...сан је дубок, пуст.«

»Пространством, ко ПОТОМ спажном, у тебе ронеши, ко јаук звона —«

/Пространством, как НОТОЙ, спажном, В тебя удаляясь, как стон —/ /ЗАОЧНОСТЬ — 233/

»Неразбирљивост слова. Разлистан купус тучаних облика. /74/ /Исп.: »Облаци, ращечељан купус. Нечитка слова.« — Превео Милован Данојлић. /У/: Јосиф Бродски, Изабране песме. Избор М. Јовановића, Београд, 1990, 331.

Песма Николаја Гумиљова састоји се од два катрена и два терцета; ова два последња нису одвојена. /183/. У песми »Ане Ахматове Здесна ледине... други дистих раздвојен. /193/

У Јесењиновој песми Свирај, свирај, хармонико... прва два од четири дистиха нису раздвојена. /264/

8. Погрешке у датирању песама:

стр. 173: стоји — 1904—1905; треба — 10. август 1905;
стр. 192: стоји — 1904 године; треба 1963;
стр. 193: стоји — 1933; треба — 29. април. 1944.

Вратимо се још једном В. Хлабњикову и Омађивању кикотом /као је 1936. превео Д. Киш/ која се појавила 1910. као знак руског футуризма. Овом се песмом истиче једна од одлика раног футуризма: стварање новог песничког језика помоћу нових кованица. Није чудо што је привука пажњу многих кад се појавила, па и пола века касније Киш, а преко њега и аутора овог написа и која је до данас остала једна од највише цитираних и превођених /о пародоса/ песама, а назvana је авангардном, туристичком, »транснационалном«, »бесмисленом«. У њој је Песник напао не структурну реченице већ њену светост — Реч, због чега је величана /и исмејавана/ као модел за будуће експерименте.

Ево како је отприлике у Кишовом усменом преводу изгледала песма Закљатие смехом:

ОМАЂИВАЊЕ КИКОТОМ

О, раскикохите се, кикотари!
О, закиконите се, кикотачи!
Што кикот'ма кикоћу, што кикотачу кик'таво.
О, раскикохите се укик'таво!
О, раскикота надкик'тавних — кикот окиг'тавних кикотара.
О, раскикохите се раскик'тавно, — кикот надкик'тавних кикотача.
Кик'тови, кик'тови.
Укик'тов, оки'тов, киккочићи, кикочићи.
О, раскикохите се, кикотачи!
О, закиконите се, кикотари!

/1956/

/Записао Б. Ч. према казивању Данила Киша/

Београд, 28. јуна 1992.

ДВОСТРУКА АНТОЛОГИЈА

Михајло Пантић

Данило Киш: »ПЕСМЕ И ПРЕПЕВИ«, приредио Предраг чудић,
избрали Ото Толнаи, Предраг Чудић и Радivoје Константиновић, Просвета, Београд, 1992.

У једном разговору из 1987. године, на питање Радмиле Гикић да ли је објављивао стихове, Данило Киш је одговорио: »Јесам. Јесам. Срећом немам сбирку, али сам објавио, рецимо, двадесетак песама међу којима има једно две којих се не стидим. Остале су тако. Нажалост. Ја сам се спремао за песника, али сам примио да то што желим да кажем, то што ме изазива, ипак могу боље рећи у прози. Због тога сам наставио и настављам да преводим поезију као неку врсту надокнаде за тај хендикеп што не могу да сам пишем ваљане стихове.

Упркос овако експлицитном вредносном ставу, у којем, између остalog, препознајемо и ону апсолутну естетичку ригорозност као

константу и доминанту Кишове постике, данас, након излaska књиге Песме и препеви, и поводом ње, изнова, из другог угла гледајући, откривамо низ стваралаčkih детаља, важних за интегрално разумевање књижевног дела Данила Киша. Неки од тих детаља само потврђују и оснаžuju већ знане и одавно уочене карактеристике (рецимо, ону о поетској густини и надрдовском значењу тог појма, даје дosta основа за твrdvu да је Данило Киш скривени песник, управо онакав какав је пре њега, у простору српске књижевности XX века био Иво Андрић). Као, уостalom, и други велики романописци и приповедачи нашег језика, пре свих Милош Црњански и Растројко Петровић, што је, опет, потврда оне прастаре тезе да врхунска проза,

могу сматрати и релативно новим. Податак да је Киш почeo као песник, а да су његови последњи текстови такођe у стиху, уз чињеницу да је наша писац током свог књижевног пута интензивно преводио мађарску, руску и француску поезију, и да се и његови романи и приповетке могу сматрати поезијом у оном ширем, афирмativном, надрдовском значењу тог појма, даје доста основа за твrdvu да је Данило Киш скривени песник, управо онакав какав је пре њега, у простору српске књижевности XX века био Иво Андрић. Као, уостalom, и други велики романописци и приповедачи нашег језика, пре свих Милош Црњански и Растројко Петровић, што је, опет, потврда оне прастаре тезе да врхунска проза,

тек наизглед парадоксално, самопревазилази сопствену епску поступљаност, референтну, мањом миметичку одређеност и прелазу у чисту креативну есенцију.

Какав је Киш песник? (Наравно, сада мислимо на песника стиха, кога, по први пут целовито, откривамо у књизи Песме и препеви.) Тешко заборављајући писчеву ријегу оцену, која обавезује, у његових двадесетак песама откривамо зачујући распон, тематски, формални, интонацијски и значењски. Распон који, у малом сасуду, понавља глобалну развојну логику његовог развијенија и естетски несумњиво остваренијег пројекта. Почек од ране, матошевски осенчене, ијекавски туробне песме »Опроштај с мајком«, до по-